

Dit profiel dient gelezen, geïnterpreteerd en gebruikt te worden in combinatie met de leeswijzer, waarin de noodzakelijke uitleg van de verschillende paragrafen vermeld is.

Draaihals (*Jynx torquilla*) A233

1. Status:

Niet in Bijlage I genoemde en geregeld voorkomende trekvogel zoals bedoeld in artikel 4.2 van de Vogelrichtlijn. Voor Natura 2000 relevant als broedvogel.

2. Kenschets

Beschrijving: De draaihals is een onopvallende kleine spechtachtige vogel die in het verleden bekend stond om zijn rigoureuze aanpak bij het veroveren van een nestkast. Bij zulk een verovering verwijdt de draaihals zonder pardon alles wat in een nestkast aanwezig is, ook complete nesten met eieren of jongen van andere vogelsoorten. Vaak worden alle nestkasten binnen zijn territorium zo behandeld. Tegenwoordig nestelt de draaihals meer in boomholten dan in nestkasten. De draaihals is een soort van open bos met zandige bodems en leeft vaak in de nabijheid van heideterreinen. Zijn voedsel bestaat uit mieren en mierenpoppen. De Nederlandse broedvogels zijn trekvogels en overwinteren in Afrika.

Relatief belang binnen Europa: De staat van instandhouding van de draaihals in de Europese Unie is volgens 'Bird Life' ongunstig. Het broedgebied van de draaihals strekt zich uit over boreale, gematigde en mediterrane regio's van Europa en grote delen van Azië. Het is een wijd verbreide maar vrijwel nergens talrijke broedvogel in Europa, met uitzondering van het uiterste westen, noorden en zuidwesten. De Europese populatie (170.000-330.000 paren in landen van de Europese Unie, <1% in Nederland) is in 1970-1990 sterk in aantal afgenomen. In 1990-2000 was de afname van het aantal iets minder sterk.

3. Ecologische vereisten

Leefgebied: De draaihals is aangewezen op heidevelden op schrale zandbodems, vooral voormalige stuifzanden, die niet of slechts ten dele vergrast zijn. De broedbiotoop omvat soms ook kapvlakten, afgeplagde heide, zandverstuivingen, boomheiden of zeer open bos van zomereik en berk. Waar de draaihals ook nestelt, altijd moeten berken als potentiële nestbomen in overvloed aanwezig zijn. De nestplaats is meestal te vinden in berkenlanen of groepen oude berken. De draaihals nestelt graag in holten die door grote bonte spechten zijn uitgehakt.

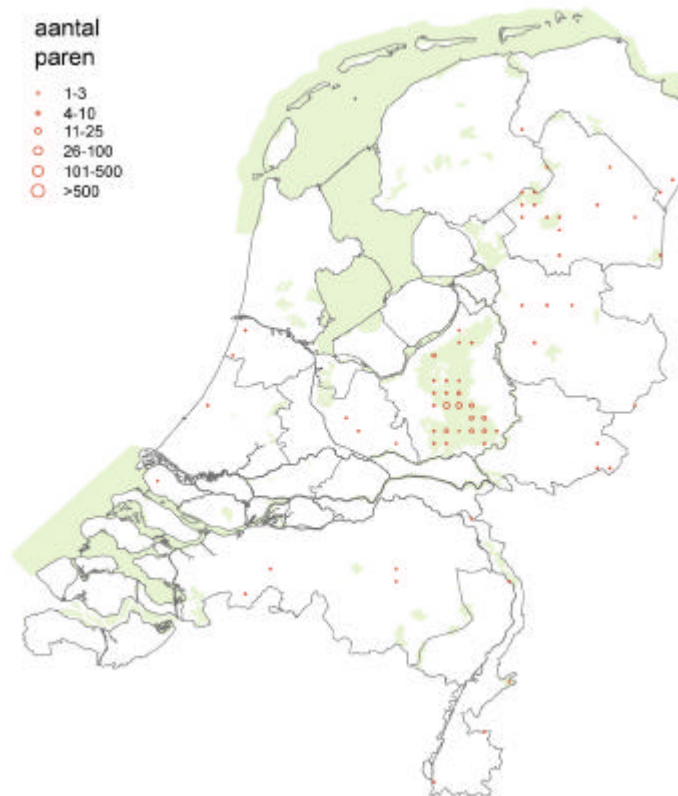
Voedsel: Het voedsel van de draaihals bestaat uit mieren en mierenpoppen. De voedselbiotoop omvat schrale vegetaties langs zandpaden, heidevegetaties, afgewisseld met buntgras, schapenzuring en kaal zand, lokaal ook door schapen intensief begraasde heide. Cruciaal is een hoge dichtheid van zwarte wegmieren (> 50 nesten/0,1 ha) en van andere weg-, gras- en knooppieren.

Rust: De verstoringgevoeligheid van de draaihals is onbekend. De gevoeligheid voor verstoring van het leefgebied is matig groot: de draaihals leeft in halfopen landschap. De effecten van verstoring op de populatie zijn onbekend. Het meest wordt de rust van de draaihals vermoedelijk bedreigd door landrecreatie.

Minimum omvang duurzame populatie: Vanuit populatie-ecologische optiek zijn voor een duurzame sleutelpopulatie van de draaihals ten minste 40 paren vereist. Voor een gunstige staat van instandhouding zijn op nationale schaal ten minste 20 sleutelpopulaties vereist (> 800 paren).

4. Huidig voorkomen

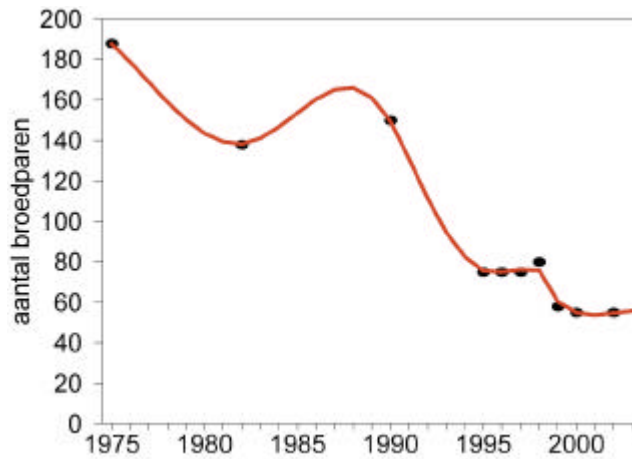
De verspreiding van de draaihals is geconcentreerd in de centrale en zuidelijke Veluwe. Belangrijke broedgebieden zijn daar Kootwijkerzand, Harskampse Zand, Planken Wambuis en de Zuidoost-Veluwe. Verder komt de soort voor in westelijk Drenthe en incidenteel op zandgronden in het oosten van het land.

Verspreidingskaart draaihals

5. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

Trends in Nederland: Ondanks forse jaarlijkse aantalsfluctuaties en periodieke oplevingen is het duidelijk dat de stand van de draaihals na 1960 drastisch is afgenomen. Dit geldt in het bijzonder voor de zandgronden buiten de Veluwe: daar bedraagt de afname meer dan 90%. De draaihals is moeilijk te inventariseren en kennis daarover is toegenomen. Daarmee rekening houdend en afgezien van een afname tussen 1960-1975, wordt de inkrimping van het verspreidingsgebied ten opzichte van 1960 geschat op meer dan 50% .

Aantalsontwikkeling broedparen draaihals

Recente ontwikkelingen: De Nederlandse populatie van de draaihals laat sinds 1981 (1981-2003) een fluctuatie zien, waarbij een trendclassificatie onzeker is. Over de periode 1994-2003 vertoont de landelijke trend een sterke afname.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: zeer ongunstig

De bezettingsgraad van atlasblokken is sinds 1973-1977 met ruim 40% afgenomen. In het totaal is de draaihals in 66 atlasblokken aanwezig, uit 63 verdwenen en in 30 atlasblokken verschenen. Rond 1975 heeft de soort een ruime verspreiding op de Nederlandse zandgronden, zij het spaarzaam en met forse hiaten buiten de Veluwe. Tegenwoordig is de soort vrijwel geheel verdwenen uit de duinen, Noord-Brabant en Limburg.

Beoordelingsaspect populatie: zeer ongunstig

Na 1973-1977 is het aantal paren met 60-75% gedaald. De afname zet nog steeds door, ook in de resterende broedgebieden op de Veluwe. Buitenlandse populaties draaihalzen vertonen eenzelfde beeld in de ons omringende landen. Historische data wijst erop dat de soort al ongeveer driekwart eeuw een afname vertoont, met soms onverklaarbare populatie-oplevingen. De Nederlandse broedpopulatie van de draaihals telde in de periode 1979-1983 gemiddeld 140 paren en in 1999-2003 gemiddeld 56 paren. Dat is veel lager dan de gunstige referentie.

Beoordelingsaspect leefgebied: zeer ongunstig

De huidige kwaliteit van het leefgebied is ongunstig voor de draaihalspopulatie. Belangrijkste negatieve aspect is de vergrassing van heidevelden en kapvlakten ten gevolge van de toegenomen atmosferische depositie van verzurende en vermestende stoffen. Daarnaast kan ondoordacht terreinbeheer lokale populaties grote schade toebrengen. Nadelig is bijv. (a) verharding (voor fietspaden) van zandpaden langs of door heidevelden waar draaihalzen broeden. Verder is nadelig (b) een hoge zwijnenstand omdat wilde zwijnen intensief kunnen prederen op nesten van mieren. En (c) het verwijderen van oude berken(lanen) op heide, en (d) begrazingsbeheer waarbij jonge berkenopslag geen enkele kans meer krijgt veroorzaakt verlies aan nestgelegenheid voor de draaihals.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: zeer ongunstig

De vooruitzichten voor deze soort zijn slecht. De kwaliteit van de resterende broedgebieden wordt bedreigd door vergrassing en het dichtgroeien van zonnige open plekken waar mieren *Lasius spec.* voorkomen. Het is belangrijk beheerders te informeren over de sleutelfactoren voor de draaihals in broedgebieden. Ondoordachte beheersmaatregelen (zoals rigoureuze omzagen van alle geschikte broedbomen) speelt de soort lokaal parten. Voor zover de situatie in de Afrikaanse overwinteringsgebieden van bepalende invloed is op het populatieverloop, is er weinig reden tot optimisme (woestijnvorming, ontbossing). Het is mogelijk dat de voor de draaihals gunstige klimaatverandering (warmere zomers, meer insectenactiviteit) in de toekomst tot uiting komt in een toename van de draaihals. Vooralsnog blijft zulk een positieve respons uit, wellicht doordat ongunstige leefgebiedveranderingen doorslaggevend zijn.

Landelijke instandhoudingsdoelstelling: Uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor herstel populatie van ten minste 200 paren verdeeld over 5 sleutelpopulaties.

Streefbeeld bij de landelijke instandhoudingsdoelstelling: Herstel van de broedvogelpopulatie van de draaihals is vereist met ten minste 200 broedparen verdeeld over 5 sleutelpopulaties. Vanuit populatie-ecologisch oogpunt zijn voor een duurzame populatie ten minste 20 sleutelpopulaties met ieder ten minste 40 paren (totaal > 800 paren) vereist. Voldoende leefgebied voor het herstel van de streefpopulatie is nodig. Dat betekent: niet-vermeste, redelijk open gebieden op de hoge zandgronden met voldoende nestgelegenheid. De kwaliteit van het leefgebied van de draaihals is in de afgelopen decennia fors verslechterd. Deze tendens zet zich voort en daarom is het toekomstperspectief voor de draaihals in Nederland verre van rooskleurig. Voor het duurzaam voortbestaan van de Nederlandse populatie zijn naast behoud van enkele sleutelpopulaties op de Veluwe een herstel van sleutelpopulaties elders op de hoge zandgronden essentieel.

Oordeel: zeer ongunstig

Beoordeling Staat van Instandhouding		
Aspect	1981	2004
Verspreiding	matig ongunstig	zeer ongunstig
Populatie	matig ongunstig	zeer ongunstig
Leefgebied	matig ongunstig	zeer ongunstig
Toekomstperspectief	matig ongunstig	zeer ongunstig
Eindoordeel	matig ongunstig	zeer ongunstig

6. Bronnen

- Klaver, A. 1964. Waarnemingen over de biologie van de Draaihals (*Jynx torquilla L.*). *Limosa* 37: 221-231.